

Tweede kabinet-Gerbrandy

In het voetspoor van de uitgave *Parlement en Kiezer* heeft de Enquête-commissie het kabinet-Gerbrandy dat drie-en-een-half jaar later, op 23 februari '45, ging optreden, als het 'tweede kabinet-Gerbrandy' aangeduid¹ en dat is men sindsdien in de Nederlandse literatuur blijven doen. Ten onrechte: na het aan Dijkhoorn verleende ontslag (12 juni '41) hebben, gelijk reeds vermeld, alle ministers op 1 juli hun portefeuille ter beschikking van de koningin gesteld en werd dus ook een formatie-opdracht gegeven. Wie deze opdracht moest krijgen, leed voor de koningin geen twijfel: Gerbrandy, met wie zij 'eens geestes' was in die tijd, speciaal ook op het punt dat bij haar zwaar woog: dat zij zo spoedig mogelijk, en in elk geval bij de bevrijding, een beslissende stem moest krijgen in alle regerings-aangelegenheden. De aan Gerbrandy verleende opdracht luidde: 'het kabinet te reconstrueren, opdat de samenwerking tot het ene grote doel: het bevrijden van het moederland, tot de grootste hoogte wordt opgevoerd'² – die opdracht werd hem mondeling verleend toen eenmaal door Steenberghe's mededeling praktisch vaststond dat het gehele kabinet zou aftreden, maar Gerbrandy moest met zijn formatie wachten tot van Kleffens en Welter teruggekeerd waren. Steenberghe deed zijn mededeling op 12 juni, van Kleffens arriveerde in Londen op de 21ste, Welter op de 25ste.

De formulering 'het kabinet te reconstrueren' (in het na afloop van de formatie uitgegeven lange communiqué³ stond het nog wat duidelijker: 'het bestaande kabinet te hervormen') toont aan dat het de instemming van de koningin had dat het kabinet in zijn nieuwe samenstelling, wat de personen van de ministers betrof, op het oude zou lijken. Eén minister wenste zij toe te voegen: Furstner als minister van marine (het departement van defensie zou dus gesplitst worden), overigens stond voor haar evenmin als voor Gerbrandy vast dat alle ministers hun portefeuilles dienden te behouden. Gerbrandy begon in de eerste dagen van juli aan de besprekingen met zijn ambtgenoten en wij zijn er van overtuigd dat hij over de inhoud van zijn voorstellen in de tweede helft van juni uitgebreid overleg met de koningin gepleegd heeft. Haar voornaamste wens gaven wij reeds in het vorig hoofdstuk weer: 'Een zuiver Kon. kabinet (ontslag n. welgevallen, samenstellen door de Kroon), dat zich moet verenigen met werkplan v. d. Kroon.' In concreto stelde Gerbrandy voor zichzelf vast dat hij moest trachten te bereiken dat de koningin buiten het kabinet om meer zaken

¹ *Eng.*, dl. V a, p. 11. ² Gerbrandy: *Enige hoofdpunten*, p. 40. ³ A.v., p. 41-43.